

International Organization for Migration (IOM)
Organisation internationale pour les migrations (OIM)
Organización Internacional para las Migraciones (OIM)

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

*Empowered lives.
Resilient nations.*

**UTICAJ OBRAZOVANJA NA JEZICIMA
NACIONALNIH MANJINA NA SPOLJAŠNJE I
UNUTRAŠNJE MIGRACIJE PRIPADNIKA
NACIONALNIH MANJINA**

Dr Goran Bašić

Beograd, 2015. godina

Ova publikacija je izrađena uz pomoć Švajcarske agencije za razvoj i saradnju (SDC), Međunarodne organizacije za migracije (IOM) i Programa za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP), u okviru globalnog zajedničkog projekta „Uključivanje migracija u nacionalne razvojne strategije”. Sadržaj ove publikacije ne odražava nužno stavove SDC, IOM, ili UNDP, niti njihovih država članica.

SADRŽAJ

1.	UVOD I METODOLOŠKE NAPOMENE	3
2.	SPOLJNJE I UNUTRAŠNJE MIGRACIJE PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA U SAVEMENOJ SRBIJI	6
2.1.	Osnovni demografski podaci o stanovništvu nacionalnih manjina	6
2.2.	Spoljne migracije i promene strukture stanovništva	8
2.3.	Migracije i obrazovanje nacionalnih manjina	8
2.3.1.	Albanska nacionalna manjina	17
2.3.2.	Bošnjačka nacionalna manjina	17
2.3.3.	Bugarska i vlaška nacionalna manjina	23
2.3.4.	Rumunska nacionalna manjina	26
2.3.5.	Mađarska nacionalna manjina	28
2.3.6.	Slovačka nacionalna manjina	31
2.3.7.	Rusinska nacionalna manjina	33
2.3.8.	Hrvatska nacionalna manjina	35
2.3.9.	„Malobrojne“ nacionalne manjine – Makedonci, Bunjevci, Česi i Ukrajinci	38
2.3.10.	Romska nacionalna manjina	40
3.	ZAKLJUČCI O UTICAJU OBRAZOVANJA NA JEZICIMA NACIONALNIH MANJINA NA SPOLJNJE MIGRACIJE	42

1. UVOD I METODOLOŠKE NAPOMENE

Izveštaj o uticaju obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina na spoljne i unutrašnje migracije pripadnika nacionalnih manjina napisan je na inicijativu Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja. Ministarstvo je 2014. godine usvojilo Akcioni plan kojim je predviđeno da se utvde činjenice u vezi sa obrazovanjem nacionalnih manjina, odnosno obrazovanjem na jezicima nacionalnih manjina i da se na osnovu toga osmisli i utvrdi akcioni plan za unapređenje obrazovanja nacionalnih manjina na svim nivoima.

Pravo pripadnika nacionalnih manjina na obrazovanje na maternjim jezicima uređeno je Ustavom Republike Srbije¹, zakonima kojima je uređen položaj nacionalnih manjina² i njihovih manjinskih samouprava³ i zakonima i propisima kojima je uređen vaspitno obrazovni rad na različitim nivoima obrazovanja i druga pitanja od značaja za obrazovanje nacionalnih manjina⁴. Međutim, sistem ostvarivanja tih prava u ustanovama u kojima se ostvaruje vaspitna i obrazovna delatnost je otežan zbog međusobne neusklađenosti propisa, neuređenosti pojedinih delova obrazovanja i drugih spoljnjih i unutrašnjih činioca. Posledice svega pomenutog su to da opada broj učenika koji se opredeljuju da pohađaju

¹ „Službeni glasnik RS“, br. 98/2006.

² Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina („Službeni list SRJ“, br. 11/2002, „Službeni list SCG“, br. 1/2003 - Ustavna povelja i „Službeni glasnik RS“, br. 72/2009 - dr. zakon i 97/2013 - odluka US)

³ Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina „Službeni glasnik RS“, br. 72/2009, 20/2014 - odluka US i 55/2014.

⁴ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja („Službeni glasnik RS“, br. 72/2009, 52/2011 i 55/2013); Zakon o predškolskom obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS“, br. 18/2010 od 26. marta 2010. godine); Zakon o udžbenicima i drugim nastavnim sredstvima (Službeni glasnik RS“, br. 72/2009); Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS“, 55/2013); Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik RS“, 55/2013); Zakon o visokom obrazovanju („Službeni glasnik RS“, br. 76/2005, 97/2008, 44/2010, 93/2012, 89/2013. Autentično tumačenje - 100/2007-4. Odluka - US RS IU broj 380/2005 - 53/2011-104); Zakon o učeničkom i studentskom standardu („Službeni glasnik RS“ br. 18/2010 i 55/2013) i drugi.

neki od vidova nastave na manjinskim jezicima. Naime, kod većine manjinskih zajednica kojima je priznato pravo na potpuno obrazovanje na maternjim jezicima, dvojezično obrazovanje, na srpskom i na jeziku nacionalne manjine, ili nastava predmeta „Jezik sa elementima nacionalne kulture“ uočen je pad učenika koji pohađaju ovu vrstu nastave.

Razlozi zbog kojih opada broj učenika koji se školuje na jezicima nacionalnih manjina nisu istraženi ali postoje brojne pretpostavke o uzrocima ovakvog stanja. Jedna od pretpostavki je da se sve veći broj učenika nakon završene osnovne i srednje škole na jeziku nacionalne manjine opredeljuje da školovanje ili studije nastave van zemlje. Ova pretpostavka se naročito odnosi na učenike albanske i mađarske nacionalnosti koji se sve češće odlučuju za obrazovanje na albanskom na području Kosova, u Albaniji i Makedoniji, odnosno na mađarskom u školama u Mađarskoj. Istovremeno uočeno je da učenici pripadnici ove dve nacionalnosti, uprkos tome što tokom celokupnog obrazovanja uče srpski, ne govore jezik većine i da nisu pripremljeni za društvenu integraciju.

S druge strane školovanje na maternjem jeziku u etnički, kulturno i jezički bliskom okruženju najčešće znači trajno napuštanje zemlje. Na taj način obrazovanje na maternjem jeziku, čiji se obrazovno-vaspitni ciljevi ne razlikuju od opštih ciljeva obrazovanja, a dodatno treba da doprinese očuvanju i osnaživanju identiteta nacionalnih manjina, postaje antipod. Umesto da se obrazovanjem ojača identitet nacionalne manjine doprinosi se jezičkoj i kulturnoj homogenizaciji manjinske grupe, njenoj segregaciji⁵ i na kraju spoljnim migracijama koje doprinose depopulaciji i „tihom“ asimilaciji manjine.

Istraživanje pretpostavke (hipoteze) da obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina doprinosi spoljnim migracijama i depopulaciji nacionalnih manjina sprovedeno je na osnovu:

⁵Goran Bašić i Marijana Pajvančić, *Od segregativne ka integrativnoj politici multikulturalnosti u Srbiji*, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, 2015.

- analize sadržaja dokumenata⁶ i literature⁷
- razgovorima sa predstavnicima nacionalnih saveta nacionalnih manjina⁸
- razgovorima sa načelnicima školskih uprava u Somboru, Novom Sadu, Požarevcu, Leskovcu i Novom Pazaru i u Pedagoškom zavodu Vojvodine i Pokrajinskom sekretarijatu za obrazovanje, upravu, propise i nacionalne manjine Vlade AP Vojvodina⁹.

⁶Popis stanovništva – rezultati po nacionalnosti, RZS, Beograd 2012; Treći periodični izveštaj o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina u Srbiji, Savet Evrope 2012; Treći periodični izveštaj o primenu Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u Republici Srbiji, Savet Evrope, 2015. (http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/SerbiaPR3_rs.pdf); Preporuka o opštoj politici ECRI br. 10 o suzbijanju rasizma i rasne diskriminacije u i kroz školsko obrazovanje, CoE, Stasbourg, 2007; Haške preporuke o pravu nacionalnih manjina na obrazovanje; Visoki komesar za nacionalne manjine, OSCE, Hag, 1996; zakoni i propisi kojima je regulisano pravo na obrazovanje nacionalnih manjina u Srbiji (vidi fusnotu 4).

⁷Tanja Pavlov, *Migracioni potencijal Srbije*, Beograd, 2009; *Uticaj demografskih i migracionih tokova na Srbiju*, Međunarodna organizacija za migracije, Beograd, 2012; Biljana Sikimić, *Naučno istraživanje migracija u Srbiji*, SANU, Beograd, 2014; Odliv mozgova iz Srbije – problemi i moguća rešenja, Grupa 484, Beograd, 2010; Vladimir Stanković, *Srbija u procesu spoljnih migracija*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2015; ostvarivanje prava na obrazovanje pripadnika nacionalnih manjina na maternjem jeziku i pismu u istočnoj Hrvatskoj, Koalicija za zaštitu ljudskih prava, Osijek, 2006; Aleksandra Vujić, *Obrazovanje pripadnika mađarske, slovačke, rumunske i rusinske nacionalne manjine u Vojvodini od 1974/75 godine*, Pedagoški zavod Vojvodine, Novi Sad, 2011; Nedeljković Pravdić Marija, *Manjinska obrazovna politika na Kosovu*, Metodički vidici, Beograd 2001 i drugo.

⁸ Sastanci su održani: NS romske i slovenačke nacionalne manjine 22. januara; NS slovačke, rumunske, grčke i crnogorske nacionalne manjine 23. januar; NS rusinske, ukrajinske i nemačke nacionalne manjine 3. februar; NS mađarske, bunjevačke i hrvatske nacionalne manjine 4. februara; NS češke i makedonske nacionalne manjine 5. februar; NS vlaške nacionalne manjine 11. februar; NS bošnjačke nacionalne manjine 19. februar; NS albanske nacionalne manjine 30. mart;

⁹ Sastanak u Pedagoškom zavodu je održan 23. januara 2014; sastanci u školskim upravama su održani: Sombor – 23. januar; Požarevac – 11. februar; Novi Sad 13. februar; Novi Pazar – 19. februar; Leskovac – 30. mart; Zaječar – 30. april. 13. februara je održan sastanak sa zamenicom Pokrajinskog sekretarijata za obrazovanje, upravu, propise i nacionalne manjine.

2. SPOLJNJE I UNUTRAŠNJE MIGRACIJE PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA U SAVEMENOJ SRBIJI

2.1. Osnovni demografski podaci o stanovništvu nacionalnih manjina

Prema rezultatima Popisa stanovništva iz 2011. godine u Republici Srbiji je pored 5.988.150 (83,32%) stanovnika srpskog etničkog porekla nastanjeno i 998.071 pripadnika nacionalnih manjina . Međutim, broj pripadnika nacionalnih manjina prelazi milion ukoliko se u obzir uzme činjenica da se Popisu 2011. nisu odazvali pripadnici albanske nacionalne manjine nastanjeni u opštinama, Bujanovac i Preševo u kojima ih je 2002. godine bilo 54.779.

Najbrojnije manjinske zajednice u Srbiji, ujedno i jedine koje u ukupnom broju stanovništva učestvuju sa više od 1% su: Mađari sa 253.899 (3,53%), Romi sa 147.604 (2,05%) i Bošnjaci 145.278 (2,02) pripadnika. Sve ostale zajednice nacionalnih manjina u Srbiji su malobrojne i kod većine je izraženo opadanje broja stanovnika. Na naučnom skupu o migracijama u Srbiji koji je u decembru 2014. godine organizovao Etnografski institut SANU saopšteno je između ostalog da posledice iseljavanja iz Srbije demografski najviše pogađaju manjinske etničke zajednice, te da će većina njih, čiji broj pripadnika je između deset i dvadeset hiljada, iščeznuti u narednim decenijama¹⁰.

Demografski pokazatelji potvrđuju ovu zloslutnu, ali upozoravajuću činjenicu. Između dva popisa stanovništva (2002–2011) broj pripadnika mađarske nacionalne manjine je smanjen za 13,4%, odnosno za 39.000 ljudi – sa 293.300

¹⁰ Biljana Sikimić, *Naučno istraživanje migracija u Srbiji*, SANU, Beograd, 2014.

na 253.900 stanovnika. U istom periodu demografski gubici Hrvata u Srbiji su iznosili 18%, odnosno preko dvanaest hiljada stanovnika, Crnogoraca gotovo 50%, odnosno oko trideset hiljada. Za deset godina rusinska zajednica se smanjila za 1.639 pripadnika, njihov broj je sa 15.905 opao na 14.246, pripadnika ukrajinske nacionalne manjine je manje za 450 ljudi (sa 5.354 na 4.903), a broj Bunjevaca je smanjen za 3.306 lica, odnosno njihov broj je opao sa 20.012 popisanih građana 2002. godine na 16.706 popisanih 2011. godine. Prema Popisu stanovništva iz 2011. godine u Srbiji je živelo 52.750 građana slovačke nacionalnosti. U odnosu na prethodni Popis njihov broj je opao za 10,6%, odnosno za 6.271 ljudi. Statistički opisano broj Slovaka u ukupnom stanovništvu Srbije je opao sa 0,787% na 0,734%. Međutim, ako se ovi podaci uporede sa podacima o broju Slovaka u Srbiji utvrđenim na prethodnih šest popisa stanovništva lako je uočiti da je u odnosu na 1948. godinu on smanjen za 20.390 lica.

Sa opadanjem broja stanovnika suočavaju se Bugari i Vlasi. Broj Bugara koji koncentrisano nastanjuju opštine Bosilegrad i Dimitrovgrad, a u „značajnijem“ broju žive i u opštinama Surdulica i Babušnica, smanjen je za dve hiljade, sa 20.500 na 18.500 građana. Vlaha je, nakon „buđenja etniciteta“ iz 2002. godine kada ih je popisano 40.100, sada 35.300 lica.

Tabela 1 Nacionalne manjine prema Popisu stanovništva 2011.

Nacionalna manjina	Broj pripadnika	%
Albanci	5.809	0,08
Aškalije	997	0,01
Bošnjaci	145.278	2,02
Bugari	18.543	0,26
Bunjevci	16.706	0,23
Vlasi	35.330	0,49
Goranci	7.767	0,11
Grci	725	0,01
Egipćani	1.834	0,03

Jevreji	787	0,01
Jermeni	222	
Jugosloveni	23.303	0,32
Mađari	253.899	3,53
Makedonci	22.755	0,32
Muslimani	22.301	0,31
Nemci	4.064	0,06
Romi	147.604	2,05
Rumuni	29.332	0,41
Rusi	3.247	0,05
Rusini	14.246	0,20
Slovaci	52.750	0,73
Slovenci	4.033	0,06
Turci	647	0,01
Ukrajinci	4.903	0,07
Hrvati	57.900	0,81
Cincari	243	
Crnogorci	38.527	0,54
Česi	1824	0,03
Šokci	607	0,01
Šopi	142	

Izvor: Popis stanovništva, 2011.

Rast stanovništva u apsolutnom i relativnom broju izražen je, kako je već pomenuto, kod Roma, a u apsolutnom broju i kod Bošnjaka i kod malobrojnih nacionalnih manjina: Muslimana, Goranaca, Egipćana i Turaka.

2.2. Spoljne migracije i promene strukture stanovništva

Prema mišljenjima demografa, glavni uzroci opadanja broja stanovništva nacionalnih manjina, što je trend izražen i kod srpskog stanovništva, su negativan prirodni priraštaj i spoljne migracije. Kada je reč o migracijama trebalo bi

pomenuti da se posledice prisilnih migracija na prostoru bivše Jugoslavije još osećaju, a da su sve izraženiji emigracioni tokovi ka zemljama Evropske unije.

U periodu između poslednja dva popisa stanovništva zemlju je napustilo 146.500 građana koji nisu iskazani u Popisu iz 2011. godine, a ukupan broj spoljnih migranata je 313.411 lica, od kojih je 132.534 lica emigriralo u poslednjih pet godina¹¹.

U odnosu na nacionalnu strukturu iseljenika Srbiju je napustilo najviše Bošnjaka, njih je među emigrantima bio 7,2%, potom Roma 3,3% i Vlaha 1,6%. Razlozi spoljnih migracija su ekonomski, a najprivlačnije zemlje su Austrija u koju emigrira 22,5% od ukupne populacije spoljnih migranata, Nemačka (17,9%), Švajcarska (13,1%), Italija (7,4%), Francuska (6,5%), SAD i Švedska (4,3%), Kanada (2%). Od susednih zemalja Mađarska je najprivlačnija migrantima iz Srbije (1,7%), ali sve su izraženije migracije prema jezički i kulturološki bliskim državama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije (6,3%).

Prema područjima (regionima) iz kojih se iseljava stanovništvo iz Srbije najviše spoljnih migranata je sa područja južne Srbije 215.000 ili 69%. Iseljavanja na severu zemlje su znatno manja – 98.000 ili 31%. Najčešće migranti su iz regiona Južne i Istočne Srbije – 111.000 (35,38%), potom iz Šumadije i Zapadne Srbije sa preko 104.000 (33,31%) migranata. Zbir migranata iz oba regiona na severu Srbije (Beograd i Vojvodina) znatno je manji – u ukupnoj strukturi spoljnih migranata iz Vojvodine ih je 50.000 (16,6%), a iz Beograda 48.000 (15,25%).

Prema istraživanjima Vladimira Stankovića iz 2014. godine, zasnovanim na podacima Popisa iz 2011. godine uočljive su određene „pravilnosti“ u vezi sa tokovima migracija iz pojedinih regiona u Srbiji ka susednim zemljama i drugim zemljama u bližem geografskom okruženju. Iz Šumadije i sa područja zapadne Srbije stanovništvo se najčešće iseljava u Bosnu i Hercegovinu (58,89%), a u

¹¹ Vladimir Stanković, Srbija u procesu spoljnih migracija, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2015.

Hrvatsku najčešće su migracije iz Vojvodine (59,95%). Karakteristike ovih migracionih tokova određuje etnička struktura stanovništva Srbije, odnosno činjenica da u zapadnoj Srbiji živi veliki broj Bošnjaka, a u Vojvodini pripadnika hrvatske nacionalne manjine. Veza između etniciteta i smera kretanja emigranata jasno je izražena kod pripadnika mađarske nacionalne manjine koji čine 95% u udelu migranata koje se, privremeno ili zauvek iseljavaju u Mađarsku.

Migraciona kretanja ka Crnoj Gori su najčešća iz Šumadije i sa područja zapadne Srbije (39,68%), a potom iz Vojvodine (24,07%). I ovde etnička komponenta ima značajnu ulogu zbog toga što je u Vojvodini nastanjen značajan broj Crnogoraca, a u zapadnoj Srbiji, na području Sandžaka, veliki broj Bošnjaka poreklo vodi sa područja sandžačkih opština u Crnoj Gori.

U Sloveniju se iseljavaju građani Srbije nastanjeni u različitim delovima zemlje - iz istočne Srbije ih je 37,97%, iz Vojvodine 25,70%, a iz Šumadije i zapadne Srbije 24,00% (procenti u odnosu na udeo u ukupnoj strukturi spoljnih migranata).

Iz podatka, iz pomenutog istraživanja Vladimira Stankovića, moguće je zaključiti da u vezi sa smerovima spoljnih migracija postoje tendencije koje počivaju na maloj prostornoj udaljenosti zemalja prijema, na etničkoj srodnosti stanovništva, na zajedničkoj istorijskoj prošlosti, na tradicionalnim vezama Srbije i nekih zemalja prijema, na šta ukazuju podaci o tome da je visok procenat pripadnika hrvatske, bošnjačke i mađarske nacionalne manjine u ukupnom broju spoljnih migranata iz Vojvodine ka Hrvatskoj i Mađarskoj. Migracije ovih građana Srbije ka susednim zemljama uzrokovane su ekonomskim razlozima, povoljnijim uslovima školovanja ili drugim ličnim razlozima, ali u njihovoj osnovi jesu i jezičke, etničke, porodične i druge vrste veza koje manjine održavaju u matičnim zemljama.

Međutim, treba pomenuti da viši udeo u ukupnom broju spoljnih migranata imaju Bošnjaci – 6,3%, Romi – 3%, Vlasi 2%. Nešto manji, ali još uvek visok, udeo stanovništva u ukupnom broju spoljnih migranata imaju i Mađari – 2,4%.

Poređenje ovih podataka sa podacima o učešću ovih nacionalnih manjina u ukupnom broju stanovnika upozorava na to da bi se ukoliko se spoljne migracije nastave, uprkos tome što neke od njih imaju pozitivan populacioni trend (Bošnjaci, Romi), mogli suočiti sa novim talasom depopulacije.

U vezi sa planiranjem obrazovanja značajan je podatak da je čak 23,6% Albanaca, 25,7% Bošnjaka, 25,8% Roma i 18,9% Muslimana starosti do 14 godina u ukupnoj strukturi spoljnih migranata tog uzrasta. Treba ukazati i na to da je obrazovna struktura spoljnih migranata visoka, čak 12% ih ima visoku školsku spremu, a 38,8% ima završenu srednju školu. Povezivanje etniciteta sa stepenom obrazovanja ukazuje na to da je među spoljnim migrantima 7% Roma, 2,1% Albanaca, 1,6% Rumuna i 1,4% Vlaha bez završene osnovne škole. Romi (46%), Vlasi (51,1%) i Rumuni (43%) su najbrojnije etničke grupe u ukupnoj strukturi spoljnih migranata čiji pripadnici imaju završenu samo osnovnu školu. U ukupnoj strukturi Bošnjaka spoljnih migranata je 35% sa najviše završenom osnovnom školom, a Albanaca sa istim obrazovnim statusom je 40,2%¹².

Sa završenom srednjom školom najpovoljnija struktura migranata je kod Bugara (62,2%), Rusina (52,0%), Crnogoraca (51,2%), Makedonaca (50,6%). Sa završenom visokom ili višom školom izdvajaju se migranti mađarske nacionalnosti – 8,9% sa višim i 24% visokim obrazovanjem, kod migranata rusinske nacionalnosti 7,8% je završilo više, a 13,9% visoko obrazovanje. Visok procenat migranata sa visokom školom je i kod Crnogoraca (28,9%), Bugara (22,4%), Makedonca (21,7%), Hrvata (18,2%) i Slovaka (sa 17,6%).

Kod šesnaest nacionalnih manjina udeo fakultetski obrazovanih lica među njihovim spoljnim migrantima znatno je veći od udela koje ta lica imaju u obrazovnoj strukturi svoje zajednice u okviru stalnog stanovništva što ukazuje na to da iz zemlje odlaze obrazovaniji pripadnici nacionalnih manjina, čija prosečna

¹² Stanković, *Isto*

starost je oko 28 godina¹³. Upečatljiv je primer migranata iz redova mađarske nacionalne manjine kod kojih je „odliv mozgova“ najviše izražen, odnosno primetna je najveća razlika u visini udela visokoobrazovnih u okviru spoljnih migranata i u okviru stalnog stanovništva: 24,0% među migrantima i 5,2% među stalnim stanovnicima. Predpostavlja se da je uzrok ovakvih demografskih promena kod mađarskog stanovništva u Vojvodini želja pripadnika te zajednice da preko Mađarske, koja je članica Evropske Unije i koja aktivno stimuliše njihove veze sa matičnom kulturom i i državom, ostvare lične planove lakše nego što to mogu da učine u Srbiji.

Većina migranata sa visokim i višim školama posao nalazi u SAD, Kanadi ili zapadnoevopskim državama, a u bližem okruženju 4,8% migranata iz ove obrazovne grupe boravi u Bosni i Hercegovini, a 4,4% u Mađarskoj. Kod ove grupe migranata reč je uglavnom o licima koja se neće vratiti u zemlju.

Među povratnicima najveći je procenat Roma (52,8%) i Vlaha (54,7%) sa nezavršenom školom ili sa osnovnoškolskim obrazovanjem. Podsetimo da je među spoljašnjim migrantima bez osnovne škole i sa samo završenom osnovnom školom, takođe, bilo najviše pripadnika ovih nacionalnih manjina. Među niskoobrazovanim povratnicima je i 37,9% Rumuna, 20,7% Slovaka, 17,1% Mađara, 15% Rusina, 13,5% Bugara.

Među najobrazovanim povratnicima (s višom i visokom školom) visinom udela iznad republičkog proseka koji iznosi 18,9% su Crnogorci (42,6%), Bugari (20,6%), Makedonci (20,5%) i Srbi (20,4%).

Spoljne migracije utiču na smanjenje broja pripadnika nacionalnih manjina. Najčešće za privremeno ili stalno napuštanje zemlje odlučuju se građani romske, bošnjačke, mađarske nacionalnosti. Putevi migracija vode najčešće ka ekonomski razvijenim zemljama Evropske Unije, SAD i Kanadi, ali i ka matičnim zemljama

¹³ Stanković, *Isto*

koje često vode proaktivnu politiku prema svojoj dijaspori (stipendije učenicima i studentima; državljanstva) što često ohrabruje pripadnike nacionalnih manjine na migracije.

Istraživanje migracionog potencijala iz 2009. godine¹⁴ pokazalo da 68% građana Srbije nikad nije razmišljalo da se iseli iz Srbije i nastani u drugoj zemlji, bilo privremeno ili trajno. 12% građana je razmišljalo o iseljenju iz zemlje, ali je odustalo od iseljenja. Međutim, 19% građana Srbije, odnosno 1.200.990 osoba iznad 15 godina starosti, razmišlja o iseljenju iz Srbije, što predstavlja „ukupni migracioni potencijal“ Srbije. Međutim, kada se za tih 19% potencijalnih migranata utvrdi koliko često i dugo razmišljaju o iseljenju, kao i koliko sami veruju da će se u dogledno vreme iseliti iz Srbije, njihov broj se prepolovljuje (50% građana koji čine ukupan migracioni potencijal „vrlo retko“ i „ponekad“ razmišlja o iseljenju, 54% razmišlja više od 5 godina i 55% smatra da je „neverovatno“ ili „malo verovatno“ da će se iseliti iz Srbije.) Procenat potencijalnih migranata koji su preduzeli pripreme za iseljenje iz zemlje je bio 6% ili 379.260 osoba što se poklapa sa Stankovićevim podacima iz istraživanja o posledicama spoljnih migracija na osnovu Popisa 2011. godine.

Migracioni potencijal utvrđen istraživanjem iz 2009. godine je znatno niži od migracionog potencijala koji je utvrdio IOM u Saveznoj Republici Jugoslaviji 1998. godine¹⁵, ali i od migracionog potencijala evopskoih zemalja koje su postale članice EU u poslednjoj deceniji: Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska, a nešto je veći od migracionog potencijala Hrvatske koji je utvrđen 2004. godine, što se može tumačiti razlikama u političkom, ekonomskom i socijalnom kontekstu, pogotovo trenutnom ekonomskom krizom, ali i različitim metodološkim pristupima.

¹⁴ Tanja Pavlov, *Migracioni potencijal Srbije*, Beograd, 2009.

¹⁵ Upoređujući sa istraživanjem koje je IOM uradio 1998. na području Savezne Republike Jugoslavije, istraživanje Tanje Pavlov iz 2012. je pokazalo da mnogo manji broj građana Srbije razmišlja o iseljenju (19% naspram 26% u IOM-ovom istraživanju), a da je još manji broj preduzeo konkretne korake ka realizaciji migracionih namera (6% naspram 20% koji su prikupili informacije o zemlji destinacije u IOM-ovom istraživanju).

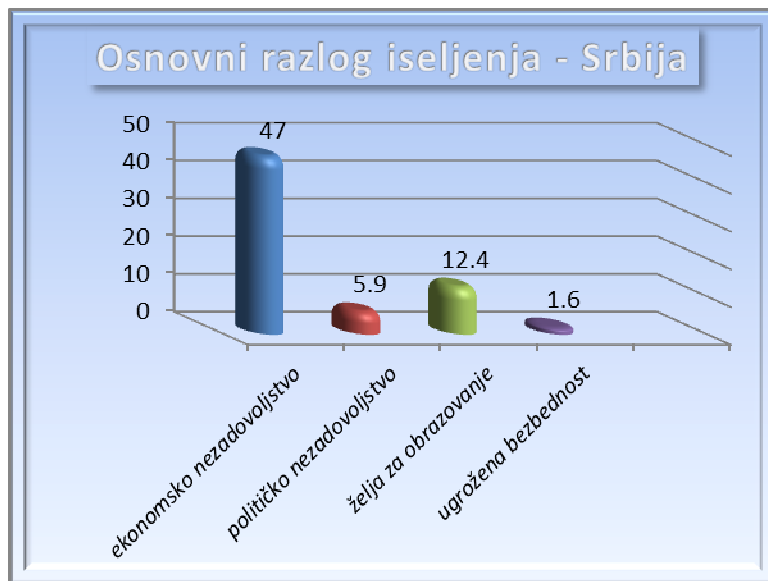
Međutim, bez obzira na to što je migracioni potencijal niži u odnosu na zemlje u regionu i na period od pre dve decenije treba ukazati na to da potencijalo iseljavanje 380.000 ljudi koliko iznosi utvđeni potencijalni emigracioni kapacitet Srbije i stvarno iseljavanje građana između dva poslednja popisa stanovništva predstavlja značajane gubitak stanovništva koji pored demografskih ima i političke, ekonomske i socijalne posledice za zemlju. S obzirom na to da su spoljne migracije pripadnika nacionalnih manjina učestale, te da za to postoje „povoljne“ prilike, trebalo bi računati na to da će posledice emigracije sve više pogoditi ovaj deo stanovništva Srbije. Ukoliko ova predviđanja dovedemo u vezu sa podacima da stanovništvo pojedinih nacionalnih manjina, pretežno onih nastanjenih u AP Vojvodina, pripada starijim grupama stanovništva i sa podatkom iz istraživanja „Grupe 484“ po kojem su osobe koje nisu razmišljale o iseljenju iz Srbije uglavnom starije, niskog obrazovnog nivoa (domaćice i penzioner), te da identitet prosečnog potencijalnog emigranta iz Srbije ukazuje na osobu starosti 15 – 39 godine, visokoobrazovanu ili na školovanju sa ambicijom da okonča vioko obrazovanje¹⁶, bez perspektive za poslom u struci ili zaposlenu sa mesečnim prihodom od osamdeset do sto osamdeset evra onda je jasno da postoje uslovi za postepenu „tihu“ asimilaciju stanovništva nacionalnih manjina.

Razlozi zbog kojih bi se mladi iz Srbije iselili u neku drugu zemlju su prevashodno ekonomski. Za 47% ispitanika iz Srbije ekonomsko nezadovoljstvo je osnovni motiv za eventualnu imigraciju, a želja za kvalitetnijim obrazovanjem bi u druge zemlje odvela 12,4% mladih¹⁷.

¹⁶ Istraživanje „Grupe 484“ je ukazalo na to da o iseljenju iz zemlje razmišlja 24% visokoobrazovanih i 33% od ispitanih magistranata i doktoranata.

¹⁷ Istraživanje stavovi mladih obavili su stručnjaci Centra za istraživanje etniciteta 2011 godine na kombinovanom kvotnom uzorku na 822 ispitanika u šest gradova Bor, Niš, Kikinda, Prizren, Priština i Peć (Videti: Goran Bašić, *Šta nas stvarno deli*, u Stanovništvo, IDN, Beograd, 2014).

Grafikon 1 Razlozi spoljnih migracija mladih do 25 godina

Izvor: Centar za istraživanje etniciteta, 2012.

Podatak o tome da su osobe koje žele da se isele iz Srbije mladi ljudi, najčešće učenici i studenti, iz gradskih sredina, neoženjeni, odnosno neudati, dakle oni koji još nisu oformili porodice, niti rešili egzistencijalna pitanja potvrđuju i intervjui i fokus grupe koje su obavljene tokom pisanja ovog Izveštaja. Naime, na fokus grupama koje su vođene sa predstavnicima albanske, bošnjačke, bunjevačke, bugarske, mađarske, slovačke, slovenačke, hrvatske, češke, rusinske, rumunske, romske, ukrajinske nacionalne manjine ukazano je na to da se, i pored toga što nacionalne manjinske institucije, ali ni organi javne uprave (školske uprave na primer), ne vode računa o broju učenika ili studenata koji napuštaju školovanje u Srbiji nakon završene osnovne ili srednje škole, odnosno koji školovanje nastave u drugim, najčešće matičnim zemljama, može zaključiti da je reč o značajnom odlivu mladog stanovništva iz Srbije.

2.3. Migracije i obrazovanje nacionalnih manjina

Sve intenzivnije spoljne, ali i unutrašnje migracije pripadnika pojedinih nacionalnih manjina ukazuje na potrebu planiranja javnih politika kojima bi ovaj proces trebalo, u skladu sa poštovanjima ljudskih prava, usmeravati ka jačanju veza i motiva za ostanak u zemlji. Planiranje zaustavljanja ovih migracionih kretanja je veoma složeno jer pored uobičajenih ekonomskih motiva za emigraciju na tokove migracija ovih grupa stanovništva utiče i kulturna i jezička bliskost sa sunarodnicima u matičnim zemljama. Njačešće matične države vode aktivnu politiku prema dijaspori i nastoje da sunarodnike u susednim zemljama ekonomski i kulturno osnaže. Međutim, efekti ovih mera često imaju suprotan efekat od željenog, odnosno umesto da se njima stvore uslovi za jačanje etno-kulturnog identiteta manjina u zemljama u kojima imaju državljanstvo, podstiče se njihovo iseljavanje iz zemlje i slabljenje potencijala za očuvanje manjinskih identiteta.

Nepovoljne okolnosti su i to što se u regionu osećaju posledice etničkih konflikata i etnička distanca je još uvek izražena što pogoduje etničkoj homogenizaciji i segregaciji. Unutrašnje migracije u Srbiji u poslednje dve ukazuju na sve etnički homogenije „manjinske“ centre – većina Albanaca i Bošnjaka nastanjena je u pet, Bugara, Rusina i Slovaka u po dve, Mađara u šest, Ukrajinaca u jednoj lokalnih samouprava.

Primeru radi u gradu Novom Pazaru i opštinama Sjenica i Tutin živi blizu 90% od ukupnog broja Bošnjaka u Srbiji – u Novom Pazaru 77.443 građana bošnjačke nacionalnosti čini 77,12% ukupnog stanovništva grada i 53% ukupnog broja Bošnjaka u Srbiji. U opštini Tutin 28.041 građana bošnjačke nacionalnosti čini

90% lokalnog stanovništva i blizu 20% bošnjačkog stanovništva u Srbiji. U Sjenici 19.498 Bošnjaka čini 74% lokalnog stanovništva i 13,4% ukupnog bošnjačkog stanovništva. Slična je situacija u opštinama Medveđa, Preševo i Bujanovac u kojima je nastanjeno preko 90% albanskog stanovništva u Srbiji. Mađari žive u 39 lokalnih samouprava, ali najveća koncentracija stanovništva im je u susjednim opštinama na severu Vojvodine Ada (75,96%), Kanjiža (86,32%), Senta (80,31%), Subotica (35,95%), Čoka (49,71%), Mali Idoš (54,38%), Bačka Topola (58,03%) i druge. Jedina etnički disperzirana nacionalna manjina u Srbiji su Romi koji nastanjuju 92 srbijanske lokalne samouprave, a ni u jednoj ne prelaze 5,5% stanovništva u ukupnom stanovništvu jedinice lokalne samouprave.

Ovi podaci ukazuju na činjenicu da je u etnički homogenim sredinama lako organizovati obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina, a takvu obrazovnu politiku zahtevaju i nacionalni saveti nacionalnih manjina koji smatraju da je obrazovanje na maternjim jezicima osnova i preduslov za očuvanje identiteta manjine.

Tokom istraživanja obavljani su razgovori sa predstavnicima sedamnaest manjinskih samouprava (videti fusnotu 4) na osnovu kojih je potvrđena pretpostavka da kulturna i prostorna homogenizacija nacionalnih manjina doprinosi jačanju nacionalnog identiteta, uspostavljanju veza sa sunarodnicima i institucijama u matičnim državama, ali i da to doprinosi intenzivnijem iseljavanju stanovništva nacionalnih manjina.

2.3.1. Albanska nacionalna manjina

Predstavnici Nacionalnog saveta albanske nacionalne manjine su ukazali na to da učenici albanske nacionalnosti koji su srednjoškolsko obrazovanje završili na maternjem jeziku školovanje najčešće nastavljaju, a kasnije i nalaze zaposlenje na Kosovu, u Albaniji i Makedoniji ili u zemljama EU. Razlozi tome su društvena segregacija Albanaca u Srbiji, visoka etnička distanca prema pripadnicima ove

nacionalne manjine¹⁸, ali i izvesna samogetoizacija koja je pored ostalih faktora podstaknuta i neznanjem srpskog jezika. Unutrašnje migracije stanovništva albanskog etničkog porekla su zanemarljive, prema rečima predstavnika manjinske samouprave Albanaca u Srbiji.

Ove stavove potvrđuju i podaci o broju dece, učenika i studenata koji obrazovanje ostvaruju u javnim ustanovama u Srbiji na albanskom jeziku. Njihovo poređenje ukazuje na kontinuirano opadanje broja dece i učenika koji nastavu pohađaju na albanskom. S obzirom na to da ne raspolažemo sa podacima koji ukazuju na broj dece završnih godina osnovnih i srednjih škola i broj dece koja se po zavšetku osnovne škole upisuju u srednje škole, a po okončanju srednje škole na fakultete u Republici Srbiji¹⁹ nemoguće je tvrditi da se učenici albanske nacionalnosti po pravilu odlučuju da školovanje i studiranje ostvaruju van srbijanskog školskog sistema. Ipak, s obzirom na izuzetno visoku etničku distancu prema Albancima i *vice versa* kao i na podatak da je mali broj studenata koji se upisuje na odeljenja fakulteta koji organizuju nastavu na albanskom, može se sa visokom verovatnoćom tačnosti, zaključiti da je ova pretpostavka tačna. Pored toga rezultati Popisa stanovništva²⁰ ukazuju na to da van područja pomenutih opština u kojima tradicionalno živi i albansko stanovništvo, pripadnici ove nacionalne manjine nastanjuju još i grad Beograd (1.252) i područje AP Vojvodina (2.252) u kojima se ne organizuje ni jedan oblik nastave na albanskom.

Za procenu integracije Albanaca u srbijansko društvo, a samim tim i domašaja obrazovanja na albanskom, nedostaju podaci o učešću Albanaca u radu javnih službi. Ove podatke Služba za upravljanje kadrovima Vlade Republike Srbije, a ni većina državnih organa ne vide i ne iskazuju.

¹⁸ *Istraživanje stavova građana prema diskriminaciji*, Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Beograd, 2014.

¹⁹ Prema podacima Koordinacionog centra za jug Srbije na odeljenima Pravnog i Ekonomskog fakulteta Univerzite u Nišu u Medveđi upisano je u sve četiri godine 258 studenata koji slušaju dvojezičnu nastavu, ali nema podataka o nacionalnoj pripadnosti studenata.

²⁰ Popis stanovništva 2011. godine – nacionalna pripadnost, podaci po opštinama i gradovima, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.

Tabela 2: Broj ustanova, grupa i dece u predškolskim ustanovama u kojima se vaspitno obrazovni rad organizuje na albanskom 2007-2012

Školska godina	Broj JLS	Broj predškolskih ustanova	Broj grupa	Broj dece
2007/2008	3	5	56	997
2008/2009	3	5	54	958
2009/2010	3	5	54	843
2010/2011	3	5	54	843
2011/2012	3	5	54	843

U 2014/15 školskoj godini prema podacima ŠU Leskovac kojoj pripadaju obrazovne ustanove u Bujanovcu, Medveđi i preševo bilo je 53 grupe sa 608 dece koji su predškolsko pripremno odeljenje pohađali na albanskom.

Tabela 3: Broj ustanova, grupa i dece u predškolskim ustanovama u kojima se vaspitno obrazovni rad organizuje dvojezično na albanskom i srpskom

Školska godina	Broj JLS	Broj predškolskih ustanova	Broj grupa	Broj dece
2007/2008	3	3	3	31
2008/2009	3	3	3	35
2009/2010	3	3	3	36
2010/2011	3	3	3	35
2011/2012	3	3	3	35

Tabela 4: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na albanskom 2007 - 2012 i 2015

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	3	17	411	8.775
2008/2009	Nema podataka			
2009/2010	3	17	416	8.327
2010/2011	3	17	416	8.327

2011/2012	3	17	416	8.327
2014/2015	3	16	341	5.546

Tabela 5: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na albanskom 2017 – 2012 i 2015

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	3	4	-	2.863
2008/2009	3	4	-	3.517
2009/2010	3	4	3.825	3.825
2010/2011	3	4	127	3.825
2011/2012	3	5	127	3.825
2014/15	3	-	125	2.365

Tabela 6: Broj odeljenja i studenata fakulteta u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na albanskom 2009-2012

Školska godina	Odeljenje Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Nišu u Medveđi	Odeljenje Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu u Medveđi	Ukupno
2009/2010	4	7	11
2010/2011	4	7	11
2011/2012	4	7	11

2.3.2. Bošnjачka nacionalna manjina

Na sastanku sa predstavnicima Nacionalnog saveta Bošnjaka u Srbiji ukazano je na to da su spoljne migracije bošnjачkog stanovništva prema BiH, Turskoj i državama EU izražene, a da postoje i sezonske migracije ka Cenjoj Gori. Razlozi migracija su, prema rečima predstavnika bošnjачke manjinske samouprave, ekonomske prirode, ali i institucionalno zapostavljanje interesa Bošnjaka i zanemarivanje područja Sandžaka na kojem oni tradicionalno žive.

Obrazovanje na bosanskom se uvodi u obrazovni sistem i teško je na osnovu rezultata upisa u novoosnovane predškolske i školske ustanove u kojima se

obrazovni i vaspitni rad sprovodi na tom jeziku, a naročito zbog još neizgrađenog sistema obrazovanja na bosanskom predviđati kakve posledice će ovaj vid obrazovno-vaspitnog rada imati na integraciju bošnjačke nacionalne manjine u društvo. Bosanski i srpski su jezici iz iste grupe jezika i nisu prepreka za razumevanje Bošnjaka sa većinskim stanovništvom, a insistiranje bošnjačke manjinske samouprave na uvođenju bosanskog jezika u nastavu na svim nivoima i suprotstavljanje ideji dvojezične nastave trebalo bi razumeti u odnosu na ukupne mere koje ovo telo preduzima u vezi sa očuvanjem i zaštitom nacionalnog identiteta Bošnjaka u Srbiji.

Nastava na bosanskom jeziku se u školskoj 2014/15 godini organizuje u 28 osnovnih škola sa 302 odeljenja u kojima je 6.596 učenika i u dve gimnazije u kojima je ukupno osam odeljenja i 224 učenika. Dvojezična nastava na srpskom i na bosanskom organizuje se u 9 osnovnih škola (13 odeljenja sa 258 učenika), u dve gimnazije i u tri srednje stručne škole sa ukupno 18 odeljenja sa 574 učenika. Najzad, nastava predmeta „Bosanski jezik s elementima nacionalne kulture“ se predaje za 25 učenika u tri odeljenja jedne osnovne škole. Predškolska nastava

Tabela 7: Obrazovno-vaspitni rad na bosanskom u osnovnim i srednjim školama u 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	28	302	6.596
Srednje škole – Gimnazije	2	8	224
Srednje stručne i tehničke škole	0	0	0

Tabela 8: Dvojezična nastava na bosanskom u osnovnim i srednjim školama u 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	9	13	258

Srednje škole – Gimnazije	2	3	86
Srednje stručne i tehničke škole	3	15	488

Tabela 9: Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture u 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	1	3	25
Srednje škole – Gimnazije	0	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0	0

Tabela 10: Broj predškolskih ustanovama u kojima se vaspitno-obrazovni rad organizuje na bosanskom 2010 – 2012

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2009/2010	2	2	61	1.030
2010/2011	3	3	96	2.250
2011/2012	3	4	112	2.420

Tabela 11: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika ustanovama u kojima se obrazovno-vaspitni rad organizuje na bosanskom 2007 – 2012

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	4	22	-	8.492
2008/2009	4	22	-	9.738
2009/2010	4	22	-	10.644
2010/2011	4	22	356	10.682
2011/2012	4	22	361	10.825

Na visokim školama u Srbiji nastava se ne organizuje na bosanskom, ali na na Državnom univerzitetu u Novom Pazaru je uspostavljena nastava na predmetu Bosanski jezik i kultura koju, počev od školske 2007/2008, pohađa 40 studenata.

2.3.3. Bugarska i vlaška nacionalna manjina

Pripadnici vlaške i bugarske nacionalne manjine koji su tradicionalno nastanjeni na području severoistočnog, odnosno jugoistočnog dela centralne Srbije, ukazuju na to da se pripadnici ove dve nacionalne manjine iseljavaju trajno ili privremeno u Rumuniju (Vlasi), odnosno Bugarsku zbog toga što ove države kroz aktivnu politiku prema dijspori podstiču programe stipendiranja učenika i studenata, omogućavaju različita usavršavanja. Pored toga, značajan broj ovog stanovništva se iseljava i u zemlje Evropske unije, što potvrđuju ranije objašnjeni podaci o spoljnim migracijama.

Tabela 12: Obrazovno-vaspitni rad u osnovnim i srednjim školama na bugarskom jeziku u školskoj 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	1	3	25
Srednje škole - Gimnazije	2	5	65
Srednje stručne i tehničke škole	1	4	49

Tabela 13 Bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture u školskoj 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	1	33	608
Srednje škole - Gimnazije	1	4	111
Srednje stručne i tehničke škole	1	4	82

Ukoliko se podaci o nastavi na bugarskom i o nastavi predmeta „Bugarski sa elementima nacionalne kulture“ iz školske 2014/15 godine dovedu u vezu sa istim podacima u prethodnim godinama uočava se trend opadanja broja učenika koji se opredeljuju za ovaj vid nastave. Posebno je značajan podatak da je broj učenika koji pohađaju nastavu na bugarskom u srednjim školama 2014/15 upola manji od broja učenika koju su tu vrstu obrazovanja izabrali dve godine ranije.

Međutim, uporedni podaci u istom periodu o upisu učenika u srednje škole u kojima se nastava organizuje na bugarskom ukazuju na povećanje broja učenika sa 87 učenika 2012. godine na 114 učenika 2014/2015 školske godine.

Tabela 14: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na bugarskom jeziku od 2007-2012

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	2	2	4	26
2008/2009	2	2	4	47
2009/2010	2	2	3	46
2010/2011	1	1	14	98
2011/2012	1	1	14	98

Tabela 15: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u kojima se organizuje nastava predmeta „Bugarski sa elementima nacionalne kulture“²¹

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	2	2	-	672
2008/2009	2	2	-	675
2009/2010	2	2	-	1.330
2010/2011	4	5	57	736
2011/2012	4	5	57	736

²¹ Predmet Bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u osnovnim školama u četiri jedinice lokalne samouprave: Babušnici, Dimitrovgradu, Ivanovu (Pančevo) i Surdulici.

U osnovnoj školi u Ivanovu u gradu Pančevu u 2014/2015 školskoj godini nastava predmeta „Bugarski sa elementima nacionalne kulture“ je organizovana u jednom odeljenju za 10 učenika.

Tabela 16: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na bugarskom jeziku od 2007-2012

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2009/2010	1	2	2	41
2010/2011	1	2	8	87
2011/2012	1	2	8	87

Predmet „Bugarski jezik i književnost“ izučava se u Republici Srbiji na Univerzitetu u Beogradu, na Filološkom fakultetu u okviru Katedre za srpski jezik sa južnoslovenskim jezicima, Studijski program za Bugarski jezik i književnost, modul Bugarski jezik, književnost, kultura. Svake školske godine, počev od 2007/2008 godine na prvoj godini studija bugarski jezik izučava u proseku 12 studenata, a na svim godinama četvorogodišnjem akademskog programa između 35 i 40 studenata.

Na vlaškom govoru nastava se za 84 učenika organizuje u četiri osnovne škole razmeštene u tri lokalne samouprave. Nastavu predaje jedan nastavnik, a njeno izvođenje je izuzetno otežano zbog rasporeda koji nije prilagođen potrebama i vemeni učenika i nastavnika. Uprkos tome što vlaški govori veliki broj građana u severoistočnoj Srbiji mali broj učenika ne uči maternji jezik. Prema rečima predstavnika Nacionalnog saveta Vlaha i predstavnika školskih uprava u Požarevcu i Zaječaru razlozi tome su status predmeta (neobavezi izborni), nedostatak udžbenika, mali broj nastavnika, ali i društveni pritisci na roditelje da prilikom anketiranja o izbornom predmetu koji će deca da pohađaju u školama ne biraju predmet „Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture“.

Tabela 17: Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture u školskoj 2014/15 godini

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	4	5	84
Srednje škole - Gimnazije	0	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0	0

2.3.4. Rumunska nacionalna manjina

Za učenike, čiji roditelji su se opredelili da im deca pohađaju nastavu predmeta „Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture“ ovaj predmet se organizuje za 186 učenika u 13 odeljenja u 10 osnovnih škola i za 123 učenika u 8 odeljenja u 7 srednjih škola u centralnom delu Srbije.

Nastava na rumunskom jeziku se organizuje i u školama i vaspitno-obrazovnim ustanovama u AP Vojvodina. Prema rečima predstavnika Nacionalnog saveta rumunske nacionalne manjine broj učenika u razredima na rumunsku jezik se smanjuje iz godine u godinu, a uzrok tome su kako negativan priraštaj stanovništva, tako i spoljnje i unutrašnje migracije porodica i opredeljenje roditelja i učenika da se školuju na srpskom.

Upoređivanje podataka o broju učenika koji su nastavu pohađali od 2007 do 2012. godine sa istim podacima iz 2014/15 godine potvrđuju opadanje broja učenika sa 1.126 na 921. Uočljivo je i to da se povećao broj „kombinovanih“ odeljenja, odnosno odeljenja koja se formiraju od učenika iz različitih razreda u sredinama u kojima nema dovoljno učenika.

Tabela 18: Nastava na rumunskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	18	78 +19 kombinovanih odeljenje	921

Srednje škole - Gimnazije	1	4	84
Srednje stručne i tehničke škole	1	4	120

Tabela 19: Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15.

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	12	371
Srednje škole - Gimnazije	1	25
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

Tabela 20: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rumunskom od 2007-2012²²

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	9	18	92	1.396
2008/2009	9	18	97	1.327
2009/2010	9	18	117	1.258
2010/2011	10	19	118	1.214
2011/2012	10	19	118	1.126

Tabela 21: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Rumunski sa elementima nacionalne kulture“²³

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	11	13	-	319
2008/2009	10	11	-	268
2009/2010	8	9	-	244
2010/2011	9	10	10	216

²² Za pripadnike rumunske nacionalne manjine celokupna nastava na rumunskom jeziku odvija se u osnovnim školama u 10 jedinica lokalne samouprave: Alibunaru, Beloj Crkvi, Vršcu, Žitištu, Zrenjaninu, Kovačici, Pančevu, Plandište, Sečanj i Ovči (beogradska opština Palilula).

²³ Predmet Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u osnovnim školama u devet jedinica lokalne samouprave: Alibunaru, Baču, Žitištu, Zrenjaninu, Kovačici, Kovinu, Plandištu, Sečnju i Ovči (beogradska opština Palilula).

2011/2012	9	10	10	256
-----------	---	----	----	-----

Tabela 22: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rumunskom od 2007-2012²⁴

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	2	2	8	205
2008/2009	2	2	8	231
2009/2010	2	2	8	237
2010/2011	2	2	8	238
2011/2012	2	2	8	238

2.3.5. Mađarska nacionalna manjina

Na sastanku sa predstavnicima Nacionalnog saveta mađarske nacionalne manjine reči je bilo u vezi sa uvođenjem dvojezične nastave koja bi po mišljenju predsednika i članova manjinske samouprave, ali i nastavnika koji predaju mađarski umanjila šanse pripadnika mađarske nacionalne manjine za očuvanjem nacionalnog identiteta. Dvojezična nastava mađarskog i srpskog nije poželjna jer bi se, po mišljenjima predstavnika Nacionalnog saveta, otvorila vrata asimilacije. S druge strane, dvojezična nastava je prihvatljiva ukoliko se organizuje na mađarskom i nekom od stranih jezika (engleski, nemački). Problem na koji su stručnjaci mađarske manjinske samouprave ukazali, a koji govori o homogenizaciji mađarskog etničkog i jezičkog prostora na severu Vojvodine i

²⁴ Za učenike rumunske nacionalnosti celokupna nastava na rumunskom jeziku odvija se u srednjim školama u Alibunaru i Vršcu.

ubrzanom depopulaciji mađarskog stanovništva u delovima Vojvodine koje su tradicionalno naseljavali je to da je sve manji broj učenika za formiranje odeljenja na mađarskom u Novom Sadu i u pojedinim delovima Banata i Srema.

U AP Vojvodina vaspitni i obrazovni rad se organizuje za decu i učenike mađarske nacionalnosti kroz celokupnu nastavu na maternjem jeziku i kroz nastavu predmeta „Mađarski jezik sa elementima nacionalne kulture“).

Tabela 23: Nastava na mađarskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodina u školskoj 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	74	884 + 37 komb. odeljenje	14.308
Srednje škole - Gimnazije	10	65	1.235
Srednje stručne i tehničke škole	27	245	4.967

Tabela 24: Mađarski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15.

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	57	2.604
Srednje škole - Gimnazije	-	-
Srednje stručne i tehničke škole	2	35

Tabela 25: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na mađarskom od 2007-2012²⁵

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	27	78	934	16.780
2008/2009	27	77	946	16.373

²⁵ Za pripadnike **mađarske nacionalne manjine** celokupna nastava na mađarskom jeziku odvija se u osnovnim školama u 27 jedinica lokalne samouprave: Adi, Apatinu, Bačkoj Topoli, Beloj Crkvi, Bečeju, Žitištu, Zrenjaninu, Kanjiži, Kikindi, Kovačici, Kovinu, Kuli, Malom Idošu, Novoj Crnji, Novom Bečeju, Novom Kneževcu, Novom Sadu, Odžacima, Pančevu, Plandištu, Senti, Sečnju, Somboru, Srbobranu, Subotici, Temerinu i Čoki

2009/2010	27	77	969	16.168
2010/2011	27	82	971	15.810
2011/2012	27	75	889	15.350

Tabela 26: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Mađarski sa elementima nacionalne kulture“²⁶

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	22	48	-	1.585
2008/2009	21	50	-	1.570
2009/2010	20	47	-	1.463
2010/2011	21	47	49	1.671
2011/2012	21	48	85	1.711

Tabela 27: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na mađarskom jeziku od 2007-2012²⁷

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	12	35	312	6.648
2008/2009	12	35	308	6.487
2009/2010	12	36	312	6.502
2010/2011	12	38	330	6.997
2011/2012	12	38	326	7.092

²⁶ Predmet Mađarski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u osnovnim školama u 21 jedinici lokalne samouprave: Adi, Bačkoj Topoli, Bečeju, Vrbasu, Vršcu, Žitištu, Zrenjaninu, Inđiji, Kanjiži, Kikindi, Kovačici, Kuli, Novom Bečeju, Novom Sadu, Pančevu, Plandištu, Senti, Sečnju, Somboru, Srbobranu i Subotici.

²⁷ Za učenike mađarske nacionalnosti celokupna nastava na mađarskom jeziku odvija se u srednjim školama u 12 jedinica lokalne samouprave: Adi, Bačkoj Topoli, Bečeju, Zrenjaninu, Kanjiži, Novom Sadu, Novom Kneževcu, Senti, Somboru, Subotici, Temerinu i Čoki.

Broj učenika mađarske nacionalnosti koji pohađaju nastavu na mađarskom konstantno opada i sa 16.780 koliko ih je bilo u 78 osnovnih škola školske 2007/2008 u školskoj 2014/2015 godini iznosi 14.308 u 74 osnovne škole. Istovremeno povećava se broj učenika koji uči „Mađarski sa elementima nacionalne kulture“ – sa 1.585 učenika u 48 osnovnih škola u 2007/2008 godini do 2.607 učenika u 57 osnovnih škola u 2004/2015 godini. Broj učenika koji su pohađali nastavu na mađarskom jeziku u srednjim školama je 2011/2012 školske godine dostigao broj o 7.092 učenika, ali je za smo dve školske godine došlo do značajnog opadanja ovog broja na 6.211 u 2014/2015 školskoj godini.

2.3.6. Slovačka nacionalna manjina

I na sastanku sa predstavnicima Nacionalnog saveta slovačke nacionalne manjine, ukazano je na opadanje broja dece u školama i izraženu tendenciju spoljnih migracija studentske populacije ka Slovačkoj koja odobrava povoljne stipendije za studiranje i pruža više šansi za zapošljavanje. Problemi obrazovanja na slovačkom se odnose na status predmeta „Slovački jezik sa elementima nacionalne kulture“ (neobavezni izborni predmet) i sve manji broj učenika u školama, posebno u gimnazijama u Bačkom Petrovcu, Kovačici i Novom Sadu.

Tabela 28: Nastava na slovačkom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15²⁸

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	17	154 +12 komb. odeljenje	2.804
Srednje škole - Gimnazije	2	13	318
Srednje stručne i tehničke škole	1	4	97

²⁸ Za učenike pripadnike slovačke nacionalne manjine celokupna nastava na slovačkom jeziku odvija se u osnovnim školama u 12 jedinica lokalne samouprave: Alibunaru, Baču, Bačkoj Palanci, Bačkom Petrovcu, Beočinu, Zrenjaninu, Inđiji, Kovačici, Novom Sadu, Odžacima, Staroj Pazovi i Šidu

Tabela 29: Slovački jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15²⁹

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	31	621
Srednje škole - Gimnazije	4	34
Srednje stručne i tehničke škole	3	14

Tabela 30: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na slovačkom od 2007-2012

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	12	17	166	3.233
2008/2009	12	17	168	3.226
2009/2010	12	17	172	3.178
2010/2011	12	17	172	3.117
2011/2012	12	17	170	3.183

Tabela 31: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Slovački sa elementima nacionalne kulture“

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	11	34	-	588
2008/2009	10	37	-	616
2009/2010	11	38	-	620
2010/2011	12	39	39	663
2011/2012	12	39	39	548

Tabela 32: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na slovačkom od 2007-2012³⁰

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
----------------	----------	------------	----------------	--------------

²⁹ Predmet Slovački jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u osnovnim školama u 12 jedinica lokalne samouprave: Bačkoj Palanci, Bačkoj Topoli, Bačkom Petrovcu, Beočinu, Vrbasu, Zrenjaninu, Kovačici, Novom Sadu, Pančevu, Plandištu, Šidu i Surčinu (naselja Boljevci i Dobanovci).

³⁰ Za učenike slovačke nacionalnosti nastava na slovačkom se organizuje u srednjim školama u Bačkom Petrovcu, Kovačici i u Novom Sadu.

2007/2008	2	2	14	379
2008/2009	2	2	13	341
2009/2010	2	2	14	344
2010/2011	3	3	15	353
2011/2012	3	4	15	381

Tabela 33: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Slovački sa elementima nacionalne kulture“³¹

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	2	7	18	182
2008/2009	2	6	12	161
2009/2010	2	6	12	131
2010/2011	5	7	17	335
2011/2012	5	7	17	331

2.3.7. Rusinska nacionalna manjina

Na rusinskom se nastava odvija u tri osnovne i jednoj srednjoj školi za ukupno pet stotina učenika i uočljiva je tendencija opadanja broja učenika u osnovnim školama koji nastavu pohađaju na maternjem jeziku sa 588 učenika u 2007/2008 na 487 učenika u 2011/2012 i najzad 443 učenika u školskoj 2014/2015. godini. Na sastanku sa predstavnicima Rusinskog nacionalnog saveta rečeno je da broj dece u školama opada zbog spoljnjih migracija koje su najčešće prema Kanadi i unutrašnjih ka velikim gradovima u kojima pripadnici rusinske manjine, koji imaju prosečno visok obrazovni profil, imaju više šanse za zaposlenje.

Tabela 34: Nastava na rusinskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji

³¹ Predmet Slovački jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u srednjim školama u pet jedinica lokalne samouprave: Bačkoj Palanci, Bačkom Petrovcu, Kovačici, Staroj Pazovi i Šidu.

AP Vojvodna u školskoj 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	3	30	443
Srednje škole - Gimnazije	1	4	57
Srednje stručne i tehničke škole	0	0	0

Tabela 35: Rusinski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	22	326
Srednje škole - Gimnazije	1	10
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

Tabela 36: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rusinskom od 2007-2012³²

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	3	3	35	588
2008/2009	3	3	35	559
2009/2010	3	3	34	523
2010/2011	3	3	35	518
2011/2012	3	3	33	487

Tabela 37: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Rusinski sa elementima nacionalne kulture“³³

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	7	22	-	286
2008/2009	7	24	-	216

³² Za pripadnike rusinske nacionalne manjine celokupna nastava na rusinskom jeziku odvija se u osnovnim školama u tri jedinice lokalne samouprave: Vrbasu, Žablju i Kuli

³³ Predmet Rusinski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u osnovnim školama u osam jedinica lokalne samouprave: Bačkoj Topoli, Vrbasu, Žablju, Kuli, Novom Sadu, Sremskoj Mitrovici, Subotici i Šidu

2009/2010	7	27	-	266
2010/2011	7	27	33	257
2011/2012	8	28	41	334

Tabela 38: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rusinskom jeziku od 2007-2012³⁴

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	1	1	4	69
2008/2009	1	1	4	60
2009/2010	1	1	4	60
2010/2011	1	1	4	60
2011/2012	1	1	4	65

Tabela 39: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Rusinski sa elementima nacionalne kulture“³⁵

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	1	1	1	3
2008/2009	2	2	2	25
2009/2010	2	2	2	41
2010/2011	2	2	3	70
2011/2012	2	2	3	72

2.3.8. Hrvatska nacionalna manjina

Na sastanku sa Nacionalnim savetom hrvatske nacionalne manjine, ukazano je na probleme koji se odnose na prevođenje udžbenika na hrvatski, status predmeta

³⁴ Za učenike rusinske nacionalnosti celokupna nastava na rusinskom organizuje se u Gimnaziji u Ruskom Krsturu.

³⁵ Predmet Rusinski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u srednjim školama u Novom Sadu i Šidu

„Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture“, usklađivanje udžbenika iz istorije i grupe predmeta od interesa za zaštitu identiteta manjine sa planom i programom. U vezi sa migracijama hrvatskog stanovništva istaknuto je to da se još uvek osećaju posledice prisilnog iseljavanja hrvatskog stanovništva iz Srbije tokom devedesetih godina prošlog veka, ali i da spoljne migracije ne jenjavaju jer građani hrvatske nacionalnosti nastoje da zaposlenje ili školovanje, naročito studije dece, obezbede u matičnoj zemlji. Ulazak Hrvatske u Evropsku Uniju i mogućnosti zapošljavanja su motivi građana za emigriranje u matičnu zemlju.

Kao i kod većine nacionalnih manjina i kod hrvatske zajednice u Srbiji je uočljivo smanjivanje broja učenika koji se odlučuju za školovanje na maternjem jeziku. Međutim, zanimljivo je da je broj učenika koji su se opredeljivali za nastavu na hrvatskom konstantno rastao od 2007 do 2012. godine, a upadljivo smanjivanje broja učenika je zabeleženo u 2014/2015. godini.

Tabela 40: Nastava na hrvatskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15

	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
Osnovne škole	5	27+6 komb. odeljenje	244
Srednje škole - Gimnazije	1	4	71
Srednje stručne i tehničke škole	1	4	73

Tabela 41: Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	14	430
Srednje škole - Gimnazije	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

Tabela 42: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima

se obrazovno-vaspitni rad predaje na hrvatskom od 2007-2012³⁶

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	1	5	14	228
2008/2009	1	5	20	276
2009/2010	1	5	32	319
2010/2011	1	5	34	292
2011/2012	1	5	34	296

Tabela 43: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Hrvatski sa elementima nacionalne kulture“³⁷

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	3	7	-	255
2008/2009	3	6	-	257
2009/2010	5	12	-	374
2010/2011	5	9	32	407
2011/2012	5	10	33	417

Tabela 44: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na hrvatskom od 2007-2012³⁸

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj učenika
2007/2008	1	1	1	15
2008/2009	1	1	2	43
2009/2010	1	1	2	32
2010/2011	1	2	6	97
2011/2012	1	3	7	128

Tabela 45: Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima

³⁶ Za pripadnike rusinske nacionalne manjine celokupna nastava na rusinskom jeziku odvija se u osnovnim školama u Subotici.

³⁷ Predmet Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u osnovnim školama u pet jedinica lokalne samouprave: Apatinu, Baču, Somboru, Sremskoj Mitrovici i Subotici

³⁸ Za učenike hrvatske nacionalne manjine celokupna nastava na hrvatskom jeziku odvija se u srednjim školama u Subotici.

se organizuje nastava predmeta „Hrvatski sa elementima nacionalne kulture“³⁹

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2009/2010	1	1	1	4
2010/2011	1	1	1	4
2011/2012	1	6	6	37

2.3.9. „Malobrojne“ nacionalne manjine – Makedonci, Bunjevci, Česi i Ukrajinci

Na sastancima održanim sa predstavnicima nacionalnih saveta Bunjevaca, Makedonaca, Ukrajinaca i Čeha ukazano je na probleme sa kojima se suočavaju malobrojne manjinske zajednice za čije pripadnike se organizuje samo učenje jezika sa elementima nacionalne kulture kao vid obrazovanja na jeziku nacionalne manjine. Mali broj dece koji se opredeljuje za ovu nastavu je uslovljen statusom predmeta, naime, prema propisima kojim je uređen sistem obrazovanja i vaspitanja ovaj predmet ima status izbornog predmeta i roditelji se retko opredeljuju da decu upišu na dodatnu nastavu. Najčešći razlog zbog čega se roditelji ne odlučuju da se opredele da deca pohađaju nastavu maternjeg jezika je lično uverenje da će jezik naučiti u porodici i zajednici, a da im je perspektivnije da se opredele za „praktičan“ izborni predmet. Predstavnici nacionalnih saveta su ukazivali i na to da im nedostaju planovi i programi, udžbenici, kadrovi koji bi kvalitetno predavali jezik i nacionalnu kulturu.

Što se tiče spoljašnjim migracija, one nisu izražene kod ovih zajednica, Bunjevci su, na primer, zajednica sa najmanjom migracionom pokretljivošću u Srbiji. Reč je o malobrojnim zajednicama čije stanovništvo je pretežno skoncentrisano u jednoj ili dve jedinice lokalne samouprave (Česi u Beloj Crkvi; Bunjevci u Somboru i Subotici; Ukrajinci u Kuli i u Vrbasu), kod kojih prevlađuje starije stanovništvo i razlozi zbog kojih se smanjuje broj njihovih pripadnika su uslovljeni drugim demografskim faktorima, a tek u malom broju slučajeva spoljnim migracijama.

³⁹ Predmet Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture izučava se u srednjim školama Subotici.

Nastava maternjeg jezika sa elementima nacionalne kulture je u školskoj 2014/2015. godini organizovana u 24 vojvođanske osnovne škole, a pohađalo ju je 277 učenika koji su učili bunjevački govor i kulturu, 29 učenika koji su učili makedonski jezik i kulturu i po 111, odnosno 52 učenika koji su izučavali, ukrajinski, odnosno češki jezik.

Tabela 46: Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture 2014/2015

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	10	277
Srednje škole - Gimnazije	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

Tabela 47: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture“ 2007-2008

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	1	1	1	15
2008/2009	1	2	4	115
2009/2010	1	2	4	92
2010/2011	2	18	32	267
2011/2012	2	20	33	338

Tabela 48: Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	2	29
Srednje škole - Gimnazije	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

Tabela 49: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture“

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2010/2011	1	1	1	5
2011/2012	1	1	1	5

Tabela 50: Ukrajinski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	9	111
Srednje škole - Gimnazije	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

Tabela 51: Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Ukrajinski jezik sa elementima nacionalne kulture“

Školska godina	Broj JLS	Broj škola	Broj odeljenja	Broj dece
2007/2008	4	9	-	228
2008/2009	4	9	-	105
2009/2010	4	9	-	114
2010/2011	5	11	17	97
2011/2012	5	10	16	120

Tabela 52: Češki jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	3	52
Srednje škole - Gimnazije	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

2.3.10. Romska nacionalna manjina

Na sastanku sa predstavnicima Nacionalnog saveta romske nacionalne manjine članovi saveta su ukazali na specifične probleme sa kojima se suočavaju pripadnici ove nacionalne manjine. Reč je o izuzetno mladom stanovništvu čiji

pripadnici žive disperzirano na celom području zemlje i koji su izuzetno pokretljivi. Njihov migracioni potencijal je visok i obeležavaju ga unutrašnje, sezonske, migracije ka velikim gradovima pretežno ka Beogradu i Novom Sadu i spoljne ka zemljama Evropske Unije. Motivi migracija su ekonomske prirode, a uzroci diskriminacija sa kojom se suočavaju u društvenom životu i prilikom ostvarivanja prava i nizak nivo obrazovanja koji je prepreka kako zapošljavanju, tako i ličnom napretku.

Iako je proteklih godina učinjen napor da se poveća obuhvat dece romske nacionalnosti u osnovnim školama i da se pospeši njihov upis u srednje škole i na visokoškolske ustanove rezultati nisu zadovoljavajući. Pun obuhvat dece u osnovnom obrazovanju nije postignut, još uvek je visok procenat dece koja prekidaju ili napuštaju osnovnoškolsko obrazovanje, postignuća dece u školama su višestruko niža od postignuća dece drugih nacionalnosti, zakonom propisana podrška deci i porodici nije prilagođena potrebama, ne postoje afirmativne mere koje bi realno podržale porodicu i učenike tokom školovanja, a postojeće afirmativne mere ne doprinose suštinski poboljšanju obrazovanja Roma.

U vezi sa obrazovanjem na romskom Nacionalni savet smatra da je za romsku zajednicu prihvatljiv oblik nastave učenja predmeta „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture“. Međutim, ni u vezi sa organizovanjem ovog vida nastave na romskom jeziku ne postoje uslovi za organizaciju nastave u skladu sa nastavnim standardima i uslovima propisanim zakonom. Povoljna okolnost je što postoje odobreni nastavni programi i planovi i deo udžbenika. Nepovoljno je to što nedostaju školovani nastavnici koji bi predavali predmet „Romski jezik i kultura“. Većina nastavnika koji predaju ovaj predmet u 38 vovodanskih škola nisu školovani nastavnici jezika i nemaju potrebna metodička znanja za rad sa decom u nastavi.

Mali broj dece koja pohađaju nastavu „Romski jezik sa elementima nacionalne kulture“ je uslovljen, kao što je rečeno, statusom predmeta kao neobaveznog izbornog predmeta i uverenjima roditelja da je za decu bolje da uče neke druge predmete, a da će maternji jezik naučiti u porodici.

Tabela Romski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015

	Broj škola	Broj učenika
Osnovne škole	39	978
Srednje škole - Gimnazije	0	0
Srednje stručne i tehničke škole	0	0

3. Zaključci o uticaju obrazovanja na jezicima nacionalnim manjina na spoljne migracije

Sprovedeno istraživanje je pokazalo da postoji uzročno-posledična veza između obrazovanja na jezicima nacionalnim manjina i privremenog ili stalnog iseljavanja stanovništva nacionalnih manjina u zemlje porekla. Istraživanjem je utvrđeno da spoljnim migracijama ne pribegavaju samo pripadnici albanske i mađarske nacionalne manjine, koji imaju razvijenu celokupnu nastavu na maternjim jezicima na svim nivoima, već i to da se često na emigraciju odlučuju i pripadnici bošnjačke, hrvatske, vlaške, rumunske, romske i drugih nacionalnih manjina. Među emigrantima je sve više lica sa visokom školskom spremom, a među povratnicima su uglavnom lica sa nižom stepenom obrazovanja.

Utvrđeni kauzalitet između celokupnog obrazovanja na maternjem jeziku i učestalih migracija ka zemljama porekla ukazuje na još jednu od slabosti politike multikulturalnosti u Srbiji. Naime, jedan od ključnih ciljeva obrazovanja na maternjim jezicima nacionalnih manjina je da se ojača njihov etno-kulturni identitete i smanje šanse za asimilaciju. Međutim, iseljavanje iz zemlje upravo obrazovanih, mladih ljudi koji su školovani na manjinskim jezicima slabi otpornost zajednice za očuvanjem identiteta.

S druge strane, trebalo bi imati u vidu i to da prilikom odlučivanja za privremeno ili trajno iseljavanje u zemlju porekla nije presudno to što ne postoje kulturološke, jezičke i formalno-normativne prepreke u vezi sa prihvatanjem emigranata u društvo zemlje prijema, već da su presudni faktori za donošenje odluke o iseljenju ekonomske prirode, nemogućnost da se nađe zaposlenje, niske zarade, etnička distanca i diskriminacija sa kojom se suočavaju pripadnici nacionalnih manjina. Iako ne postoje, ili mi nisu poznata, istraživanja stavova emigranata koja bi jasno ukazala na lične motive za iseljavanje čini se da ekonomski razlozi za iseljenjem preovlađuju nad „etničkim“.

Činjenica da se za iseljenje opredeljuju i pripadnici manjina čiji jezici su bliski sa srpskim i da tokovi spoljnih migracija češće vode ka drugim evropskim zemljama, SAD, Kanadi ukazuje na to da jezik i etničko poreklo nisu ključni faktori za izbor zemlje imigracije.

Međutim, na odluku pripadnika nacionalnih manjina o privremenom napuštanju zemlje ili iseljenju su iskustva koja stižu u etnički i jezički homogenim područjima u kojima postoji prikrivena, a često i jasno izražena etnička distanca prema većinskom stanovništvu i *vice versa*. Segregativna politika multikulturalizma koja se između ostalog sprovodi i razdvajanjem dece u obrazovnom i vaspitnom sistemu stvara, faktičke, ali i psihološku prepreku kod pripadnika manjina da se uključe u društveni život izvan granica svoje etno-kulturne zajednice. Takvo osećanje, odnosno individualna nespremnost za društvenu integraciju, što kod velikog broja pripadnika nacionalnih manjina podrazumeva i nerazumevanje srpskog jezika, smanjuje mogućnost društvene integracije. U takvim društvenim prilikama pripadnici nacionalnih manjina, posebno mlađe stanovništvo, priliku za vertikalnu i horizontalnu društvenu pokretljivost traže u zemljama porekla u kojima su prepreke društvenoj integraciji slabije.

Unutrašnje migracije, naročito pripadnika romske nacionalne manjine, koje karakteriše sezonska pokretljivost ne bi trebalo, a jesu snažan faktor koji negativno utiče na obrazovanje i vaspitanje dece i učenika. Privremeno napuštanje mesta prebivališta ne bi trebalo da znači i prekid školovanja jer vaspitno-

obrazovni sistem podrazumeva i način praćenja kretanja učenika i njihovo uključivanje u nastavu u školi u kojoj nisu započeli školsku godinu. Ovde je reč o neprilagođenosti vaspitno-obrazovnog sistema potrebama i prilikama u romskoj zajednici. U vezi sa tim treba pomenuti da država, uprkos reformi obrazovnog sistema, nije razvila mehanizme na osnovu kojih bi trebalo da omogući školovanje i uključivanje učenika romske nacionalnosti prema standardima usvojenim Nacionalnom strategijom unapređenja položaja Roma 2009-2015 i pratećim akcionim planom za obrazovanje⁴⁰.

Odgovor na izražene spoljnje migracije manjinskog stanovništva i unutrašnje migracije ka etnički homogenim centrima manjinske kulture bi trebalo tražiti u razvijanju opštih ekonomskih i društvenih prilika, razvijanju kulture ljudskih prava i sprovođenju antidiskriminacionih politika, jačanju međusobnog poverenja etničkih grupa što pored ostalog podrazumeva i opredeljenje za integrativnu politiku multikulturalnosti. Politici društvene integracije manjina priliči opredeljenje za dvojezičnu višejezičnu nastavu kojom se u pojedinim delovima zemlje ili u svim školama omogućava ravnopravno učenje srpskog jezika, jezika nacionalne manjine i stranog jezika. Takva politika zahteva promenu nastavnih planova i programa, razvoj ljudskih resursa za rad u multikulturalnom društvu, usklađivanje normativnog, upravnog i školskog sistema sa principa integrativnog multikulturalizma (interkulturalnosti).

Ostaje otvoreno pitanje koliko je savremeno srbijansko društvo spremno za sveobuhvatne promene kulturne politike i reformu brojnih društvenih i upravnih sistema, između ostalog i obrazovno-vaspitanog, kako bi se obezbedilo očuvanje multikulturalnog društva. Spoljnje okolnosti koje je poslednjih decenija obeležila etnička homogenizacija država u regionu i duh „evropocentrizma“ prema kulturnim promenama ne pogoduju uspostavljanju politici intergartivne multikulturalnosti. Međutim, to ne znači da postojeće propuste politike multikulturalnosti ne bi trebalo menjati, posebno u vezi sa politikom obrazovanja nacionalnih manjina i politikom migracija. U tom smislu trebalo bi uz zadržavanje

⁴⁰ *Strategija za unapređenje položaja Roma 2009-2015*, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Beograd, 2010.

i razvijanje potpunog obrazovanja na jeziku nacionalne manjine jačati zakonom predviđenu, ali u obrazovnom sistemu zapostavljenu, dvojezičnu nastavu; stvoriti uslove za kvalitetno učenje predmeta „Jezik nacionalne manjine sa elementima nacionalne kulture“; sprovesti nastavu srpskog jezika za pripadnike nacionalnih manjina koji se obrazuju na maternjem jeziku, tako da po završetku osnovne i srednje škole ne postoje jezičke prepreke za njihovu punu društvenu integraciju; i u multietničkim područjima u kojima tradicionalno žive pripadnici nacionalnih manjina i srpsko stanovništvo obezbediti kvalitetno učenje jezika i kulture nacionalne manjine za sve učenike bez obzira na nacionalnu pripadnost.

Pomenuti predlozi ne zagovaraju nemoguće i nesprovodive izmene u javnoj politici obrazovanja. Njima se doprinosi društvenoj koheziji, smanjenju etničke distance i osnaživanju ukupnih društvenih resursa za očuvanje identiteta nacionalnih manjina. Spoljne migracije se ovim reformama neće potpuno isključiti, razlozi zbog kojih se ljudi odlučuju za iseljavanje su kompleksni i, kao što je rečeno, ne podrazumevaju samo etničku i jezičku bliskost sa sunarodnicima u zemlji porekla, ali će se njihove posledice svakako ublažiti.

Spisak tabela i grafikona

Tabele

- 1 Nacionalne manjine prema Popisu stanovništva 2011.
- 2 Broj ustanova, grupa i dece u predškolskim ustanovama u kojima se vaspitno obrazovni rad organizuje na albanskom 2007-2012
- 3 Broj ustanova, grupa i dece u predškolskim ustanovama u kojima se vaspitno obrazovni rad organizuje dvojezično na albanskom i srpskom
- 4 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na albanskom 2007 - 2012 i 2015
- 5 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na albanskom 2017 – 2012 i 2015
- 6 Broj odeljenja i studenata fakulteta u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na albanskom 2009-2012
- 7 Obrazovno-vaspitni rad na bosanskom u osnovnim i srednjim školama u 2014/15
- 8 Dvojezična nastava na bosanskom u osnovnim i srednjim školama u 2014/15
- 9 Bosanski jezik sa elementima nacionalne kulture u 2014/15
- 10 Broj predškolskih ustanovama u kojima se vaspitno-obrazovni rad organizuje na bosanskom 2010 – 2012
- 11 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika ustanovama u kojima se obrazovno-vaspitni rad organizuje na bosanskom 2007 – 2012
- 12 Obrazovno-vaspitni rad u osnovnim i srednjim školama na bugarskom u 2014/15
- 13 Bugarski jezik sa elementima nacionalne kulture u školskoj 2014/15
- 14 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na bugarskom jeziku od 2007-2012
- 15 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u kojima se organizuje nastava predmeta „Bugarski sa elementima nacionalne kulture“
- 16 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na bugarskom jeziku od 2007-2012
- 17 Vlaški govor sa elementima nacionalne kulture u školskoj 2014/15 godini
- 18 Nastava na rumunskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15
- 19 Rumunski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15
- 20 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rumunskom od 2007-2012

- 21 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Rumunski sa elementima nacionalne kulture“
- 22 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno- vaspitni rad predaje na rumunskom od 2007-2012
- 23 Nastava na mađarskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15
- 24 Mađarski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15
- 25 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na mađarskom od 2007-2012
- 26 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Mađarski sa elementima nacionalne kulture“
- 27 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na mađarskom jeziku od 2007-2012
- 28 Nastava na slovačkom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15
- 29 Slovački jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15
- 30 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na slovačkom od 2007-2012
- 31 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Slovački sa elementima nacionalne kulture“
- 32 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na slovačkom od 2007-2012
- 33 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Slovački sa elementima nacionalne kulture“
- 34 Nastava na rusinskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15
- 35 Rusinski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15
- 36 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rusinskom od 2007-2012
- 37 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Rusinski sa elementima nacionalne kulture“
- 38 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na rusinskom jeziku od 2007-2012
- 39 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Rusinski sa elementima nacionalne kulture“
- 40 Nastava na hrvatskom u osnovnim i srednjim školama na teritoriji AP Vojvodna u školskoj 2014/15
- 41 Hrvatski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/15
- 42 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na hrvatskom od 2007-2012
- 43 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Hrvatski sa elementima nacionalne kulture“
- 44 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se obrazovno-vaspitni rad predaje na hrvatskom od 2007-2012

- 45 Broj srednjih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Hrvatski sa elementima nacionalne kulture“
- 46 Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture 2014/2015
- 47 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture“ 2007-2008
- 48 Makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015
- 49 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „makedonski jezik sa elementima nacionalne kulture“
- 50 Ukrajinski jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015
- 51 Broj osnovnih škola, odeljenja i učenika u AP Vojvodina u kojima se organizuje nastava predmeta „Ukrajinski jezik sa elementima nacionalne kulture“
- 52 Češki jezik sa elementima nacionalne kulture 2014/2015

Grafikon

- 1 Razlozi spoljnih migracija mladih do 25 godina

Literatura

Bašić, Goran i Pajvančić, Marijana, *Od segregativne ka integrativnoj politici multikulturalnosti u Srbiji*, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, 2015.

Bašić, Goran, *Kultura i ekonomski razvoj*, Centar za istraživanje etniciteta, Beograd, 2015.

Kupiszewski, Marek, Kupiszewska, Dorota, Nikitović, Vladimir, *Uticaj demografskih i migracionih tokova na Srbiju*, Međunarodna organizacija za migracije, Beograd, 2009.

Nedeljković Pravdić, Marija, *Manjinska obrazovna politika na Kosovu*, Metodički vidici, Beograd 2001;

Nikitović, Vladinir, *Mogući scenariji demografskog razvoja Srbije do 2020.*", Demografski razvoj – Studijsko-analitička osnova – Strategija prostornog razvoja Republike Srbije, Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009;

Pavlov, Tanja, *Migracioni potencijal Srbije*, Beograd, 2009; *Uticaj demografskih i migracionih tokova na Srbiju*, Međunarodna organizacija za migracije, Beograd, 2012;

Pieterse, Jan Nederveen, *Social capital and migration: Beyond ethnic economies*, in *Ethnicity*, University of Illinois, 2003.

Rašević, Mirjana, *Populaciona politika u Srbiji: stanje i očekivanja*, u Stanovništvo, IDN, 2009;

Sikimić, Biljana, *Naučno istraživanje migracija u Srbiji*, SANU, Beograd, 2014;

Stanković, Vladimir, *Srbija u procesu spoljnih migracija*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2015;

Vujić, Aleksandra, *Obrazovanje pripadnika mađarske, slovačke, rumunske i rusinske nacionalne manjine u Vojvodini od 1974/75 godine*, Pedagoški zavod Vojvodine, Novi Sad, 2011;

